

KAZIMIERZ LIJKA OMI

WSPOMNIENIE WSZYSTKICH WIERNYCH ZMARŁYCH I DOBÓR CZYTANÍ MSZALNYCH

COMMEMORATION OF ALL THE FAITHFUL DEPARTED AND CHOICE OF MASS READINGS

A b s t r a c t. Prayers for the dead were widespread in the Church in the patristic period and were united with the Eucharist celebrated on particular days. At the end of 10th century or at the beginning of the 11th century, they began to celebrate the Divine Office and the Eucharist for *All the Faithful Departed*. First, it was in the Benedictine Abbey of Cluny—the celebration was established on November 2. Before the Council of Trent they could choose the readings of Mass from several that were proposed. In the Missal of Pius V, there were established readings. Since 1915, every priest may celebrate three Masses on this day. The Latin Lectionary promulgated after Vatican II proposes the choice of readings from more than forty of the Masses for the dead. The Lectionary in the Polish language has a stable nine readings for three Masses. In other countries, there are large differences in the choice of readings. The principal theme of the biblical texts is the Paschal mystery surrounding the death, resurrection and eternal life of Christ and all the faithful.

Key words: Commemoration of All the Faithful Departed; lectionary; Mass readings; Paschal mystery; liturgical year.

O zastosowaniu Pisma Świętego i jego znaczeniu w liturgii mówią liczne dokumenty Kościoła. Kościół „w liturgii świętej bierze ciągle chleb życia ze stołu Bożego słowa i Ciała Chrystusowego i podaje wierzącym” (KO 21). Ma ono doniosłe znaczenie w liturgii (KL 24). „Sprawowanie liturgii bowiem, które opiera się na słowie Bożym i jest nim przesiąknięte, staje się nowym wydarzeniem ubogacającym to samo słowo nową interpretacją i skutecznością”¹. „Sło-

---

Dr hab. KAZIMIERZ LIJKA OMI, prof. UAM – Zakład Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; adres do korespondencji: ul. Wieżowa 2/4, 61-111 Poznań; e-mail: lijka@oblaci.pl

¹ *Lekcjonarz mszalny. Wprowadzenie*, nr 3, w: *Lekcjonarz mszalny*, t. I: *Okres Adwentu i okres Narodzenia Pańskiego*, Wydanie drugie, Poznań: Pallottinum 2015, s. 12.

wo Boże nieustannie głoszone w liturgii jest ciągle żywe i skuteczne dzięki mocy Ducha Świętego oraz objawia czynną miłość Ojca w jej niesłabnącej skuteczności względem ludzi². Liturgia jest uprzywilejowanym środowiskiem, w którym Bóg przemawia do nas w teraźniejszości naszego życia³. Szczególną rolę odgrywa słowo Boże w celebracji eucharystycznej. Wewnętrzna jedność słowa Bożego i Eucharystii jest zakorzeniona w świadectwie Pisma Świętego⁴. Ośrodkiem i pełnią zarówno całego Pisma Świętego, jak i całej liturgii jest Chrystus⁵. Słowo Boże w sprawowaniu liturgii odnosi się nie tylko do obecnej rzeczywistości, lecz także ogarnia przeszłość i przyszłość⁶. I właśnie czytania mszalne, związane ze Wspomnieniem wszystkich wiernych zmarłych, przypominają o powinności podążania sercem tam, gdzie jest prawdziwa i zarazem wieczna wartość.

1. GENEZA I ROZWÓJ WSPOMNIENIA WSZYSTKICH WIERNYCH ZMARŁYCH

Wiara w sens ofiar i modlitw za zmarłych jest wyrażona już w Drugiej Księdze Machabejskiej. Juda Machabeusz (II wiek przed Chr.) był przekonany o zmartwychwstaniu i dlatego sprawił, że złożono ofiarę za zabitych Żydów, aby zostali uwolnieni od grzechu (por. 2 Mch 12,42-45). Autor Księgi zauważa, że gdyby Juda „nie był przekonany, że ci zabici zmartwychwstaną, to modlitwa za zmarłych byłaby czymś zbędnym i niedorzecznym” (2 Mch 12,44). W Nowym Testamencie brakuje jasnych przesłanek, które wskazywałyby na potrzebę modlitwy za zmarłych. W okresie patrystycznym jednak takie modlitwy są już rozpowszechnione. Najstarsze świadectwo znajduje się w *Apologii* Arystydesa ze 140 r.: „Jeśli ktoś z wiernych zmarł, pozdrawiamy go, celebrując Eucharystię i modląc się w obecności jego ciała”⁷. Pod koniec II wieku Tertulian informuje, że Mszę Świętą sprawuje się w dzień pogrzebu i w rocznicę śmierci. Podobne wiadomości przekazuje św. Cyprian⁸. *Konstytucje apostołskie*, napisane w Antiochii około 380 r., wskazują, jakich dni poświęconych zmarłym trzeba przestrzegać:

² Tamże, nr 4, s. 13.

³ BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*, Rzym 2010, nr 52.

⁴ Tamże, nr 54.

⁵ *Lekcjonarz mszalny*, t. I: *Wprowadzenie*, nr 5, s. 13.

⁶ Por. tamże, nr 7, s. 15.

⁷ A. LABUDDA, *Msza za zmarłych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27 (1974), s. 29.

⁸ Tamże.

Należy celebrować trzeci dzień po śmierci [zmarłego] psalmami i modlitwami ze względu na Tego, który został wskrzeszony w ciągu trzech dni. Dzień dziewiąty na pamiątkę żywych i umarłych oraz dzień czterdziesty, zgodnie z podanym przykładem, ponieważ w ten sposób lud opłakiwał Mojżesza. Należy też obchodzić rocznicę śmierci dla wspomnienia zmarłego. Z majątku zmarłego należy udzielić jałmużny ubogim dla pamięci o zmarłym⁹.

Na Zachodzie wspominano zmarłych przeważnie dnia trzeciego, siódmego i trzydziestego po śmierci. W Biblii czytamy, że Mojżesza opłakiwano przez trzydzieści dni (Pwt 34,8), podobnie jak i Aarona (Lb 20,29)¹⁰. Najstarsze formularze Mszy za zmarłych pochodzą z V wieku i spotyka się je w późniejszych sakramentarzach rzymskich¹¹. Zwolennicy ruchu ascetycznego na terenie Hiszpanii i Galii, zwani pryscylianami, ustanowili w V wieku święto zmarłych złączone z Wielkim Czwartkiem. W tym dniu sprawowali Mszę Świętą i pościli w tej intencji. Jest to najstarsze świadectwo o ofiarowaniu Mszy za zmarłych. Zwyczaj ten potępił synod w Bradze z 563 r.¹²

Izydor z Sewilli (zm. 636) w Regule dla mnichów zalecił, aby w poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego sprawować wspólną Mszę za wszystkich zmarłych członków zakonu¹³. Na początku IX wieku opat Eigil z Fuldy ustalił, że 17 grudnia będzie obchodzona rocznica śmierci założyciela klasztoru i w tym dniu ma być Msza wraz z oficjum nie tylko na pamiątkę tego świętego opata, ale także za wszystkich zmarłych braci¹⁴. Amalariusz

⁹ *Konstytucje apostolskie*, VIII, 42, 1-5, tł. S. Kalinkowski, w: *Synody i Kolekcje Praw*, t. II, oprac. A. Baron, H. Pietras, (Źródła Myśli Teologicznej 42), Kraków: Wydawnictwo WAM 2007, s. 268*.

¹⁰ Por. tamże, s. 268* (przypis A); H. LECLERCQ, *Défunts*, w: *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, t. 4, Paris: Librairie Letouzey et Ane 1920, kol. 453 (dalej skrót DACL).

¹¹ Por. J. DECYK, *Rzeczywistość eschatyczna człowieka według modlitw za zmarłych Mszału rzymskiego Pawła VI. Studium liturgiczno-teologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo ATK 1995, s. 28-29.

¹² H. LECLERCQ, *Toussaint et Trépassés*, DACL 15, 1950, kol. 2680.

¹³ „Pro spiritibus defunctorum altera die post Pentecosten sacrificium Domino offeratur, ut beatae vitae participes facti, purgatiores corpora sua in die resurrectionis accipiant”. ISIDORUS HISPALENSIS, *Regula monachorum*, 24, 2. PL 83, 894.

¹⁴ „Simili namque consilio atque devotione idem bonae voluntatis vir anniversariam Styrmes primi abbatis et fundatoris monasterii Fuldae, et memoriam omnium fratrum nostrorum de hac luce defunctorum in natale sancti Ignatii martyris Christi, qui paulo inferius ab hac anniversaria numeratus, propter intercessionem tanti patroni, in missarum celebratione, psalmodiis et oratione sancta celebrare sancivit. Anniversarium Sturmii abbatis et conditorum monasterii jam ante Eigilis regimen colebatur, ut patet ex libelli supplicis exordio. Sed Eigil abbas illud decreto suo restituit, et solemnius celebrari iussit, nempe XVI Kal. Jan. sancivit. Hujus rei siquidem constitutio dum cunctae congregationi perlecta esset, ac deinde si placeret interrogatum fuisset, respondebatur ab omnibus, Placet”. CANDIDUS FULDENDIS, *Vita S. Eigilis*, 25. PL 105, 400.

z Metz (zm. 850) wyraził pragnienie, aby ustanowić dzień, który byłby poświęcony wspomnieniu wszystkich wiernych zmarłych. Uważał, że najlepszym terminem będzie dzień po uroczystości Wszystkich Świętych¹⁵. Tę koncepcję zrealizował Odilon (zm. 1049), opat z Cluny, który nakazał, aby we wszystkich klasztorach jemu podległych wypraszać miłosierdzie Boże dla wszystkich wiernych zmarłych, zakonników i świeckich, którzy odeszli z tego świata we wszystkich miejscach i czasach. Obierając na ten obchód dzień po uroczystości Wszystkich Świętych, czyli 2 listopada, pragnął ukazać kontrast między Kościołem triumfującym a Kościołem cierpiącym i zarazem uwydatnić miłość Kościoła walczącego. W tym dniu dziekan i szafarz mieli dawać na jałmużnę chleb i wino dla wszystkich przybywających ubogich, co wcześniej było zwyczajem w Wielki Czwartek. Za zmarłych rano odmawiano oficjum i sprawowano Mszę, którą wszyscy bracia mieli ofiarować o spokój dusz wszystkich wiernych zmarłych. Dawano też posiłek dwunastu ubogim. Taka celebrowanie po raz pierwszy odbyła się w 998 r.¹⁶ Niektórzy autorzy podają dwie różne daty odnoszące się do pierwszej tego rodzaju celebrowanie: jedni wskazują na rok 998, inni zaś na lata 1025-1030¹⁷.

Powód wprowadzenia tego wspomnienia przez Odilona jest oparty na opowiadaniu, które w XI wieku spisał Jotsald, jego uczeń i zarazem biograf, a po nim podobną treść opowiadania przytoczył Piotr Damiani. Według opisu tego pierwszego pewien człowiek z Rodez w Akwitanii, płynąc statkiem

¹⁵ „Anniversaria dies ideo repetitur pro defunctis, quoniam nescimus qualiter eorum causa habeatur in alia vita. Sicut sanctorum anniversaria dies in eorum honore ad memoriam nobis reducitur super utilitate nostra, ita defunctorum, ad utilitatem illorum, et nostram devotionem implendam, credendo eos aliquando venturos ad consortium sanctorum”. AMALARIUS METENSIS, *De ecclesiasticis officiis*, III, 44. PL 105, 1164.

¹⁶ Por. H. LECLERCQ, *Défunts*. DACL 4, 1920, kol. 453-454; M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica. L'anno liturgico. Il breviario*, t. 2, Milano: Ancora 1955, s. 397; „Hac igitur occasione sanctus Pater generale propositum per omnia monasteria sua constituit, ut sicut in capite Calendarum Novembrium festività agitur Omnium Sanctorum, ita etiam insequenti die, memoria generaliter ageretur pro requie omnium fidelium animarum; privatim et publice missae cum psalmis et eleemosynis celebrarentur, omnibus supervenientibus pauperibus eleemosyna multipliciter daretur: quatenus per haec jacturam sibi provenire magis ac magis doleret adversarius, et e contrario gratularetur sub spe misericordiae in hoc laborans Christianus”. JOTSALDUS. *Vita S. Odilonis* II, 13. PL 142, 927; „Tunc venerabilis pater Odilo per omnia monasteria sua constituit generale decretum ut, sicut primo die mensis Novembris, juxta universalis Ecclesiae regulam, omnium Sanctorum solemnitas agitur, ita sequenti die in psalmis et eleemosynis et praecipue missarum solemnissimum in Christo quiescentium memoria celebretur”. PETRUS DAMIANI. *Vita S. Odilonis*. PL 144, 936-937.

¹⁷ A. LABUDDA, *Liturgia Dnia Zadusznego w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631) w świetle ksiąg liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. M. Rechowicz, W. Schenk, Lublin: TN KUL 1973, s. 314.

z Jerozolimy w kierunku Sycylii, z powodu burzy schronił się na małej wyspie zamieszkałej przez pewnego sługę Bożego. Ten zaś, usłyszawszy, że rozbitek pochodzi z Akwitanii i zna klasztor w Cluny, wyjawiał mu, w jaki sposób w pobliskich miejscach pojawiały się demony i skarżyły się, że modlitwy i jałmużny wielu dobrych ludzi, a zwłaszcza tych ze wspólnoty w Cluny, często wrywają z ich rąk dusze. Powróciwszy do ojczyzny, ów pielgrzym opowiedział o tym Odilonowi¹⁸.

W niektórych klasztorach benedyktyńskich Francji, Italii, Normandii i Anglii wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych obchodzi się w XI wieku¹⁹. Najwcześniejsze ślady obchodu tego wspomnienia w Polsce sięgają XII wieku i znajdują się w Kalendarzu łódzkim, który pod datą 2 listopada zawiera zapis: „Memoria omnium fidelium defunctorum”²⁰. Pod koniec XIII wieku biskup Wilhelm Durand zanotował, że Kościół w tym dniu postanowił wspominać wszystkich wiernych zmarłych, aby wspierać ich modlitwą, ponieważ w czyścicu nie są sami zdolni do zasługiwania i otrzymywania dóbr duchowych²¹. W Rzymie Dzień Zaduszny wspomniany jest po raz pierwszy w *Ordo XIV* z 1311 r. pod nazwą *Anniversarium omnium animarum*²².

Pod koniec XV wieku w klasztorze dominikańskim w Walencji sprawuje się w dniu „zmarłych” trzy Msze, podobnie jak w Boże Narodzenie. Benedykt XIV zaaprobował tę praktykę w 1748 r. i nadał ten przywilej wszystkim kapłanom w Hiszpanii, Portugalii i Ameryce Łacińskiej. Prośbę, by rozszerzyć taki przywilej na cały Kościół, skierowano w 1888 r. do papieża Leona XIII, który zdecydował, że ostatnia niedziela września tegoż roku będzie uroczystym dniem ekspiacji w intencji dusz czyścicowych. We wszystkich kościołach na świecie należy sprawować Mszę śpiewaną *pro defunctis* i wszyscy kapłani mają ofiarować w tej intencji Mszę prywatną. W 1915 r. Benedykt XV wydał bullę *Incrumentum*, rozszerzając przywilej trzech Mszy na cały Kościół²³. W *Missale Romanum* Piusa V zaznaczono, że jeśli w dniu 2 listopada przypada niedziela, wówczas wspomnienie przenosi się na dzień

¹⁸ JOTSALDUS, *Vita S. Odilonis*, II, 13. PL 142, 926-927; por. PIOTR DAMIANI, *Vita S. Odilonis*. PL 144, 935-937.

¹⁹ M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica*, s. 398.

²⁰ A. LABUDDA, *Liturgia Dnia Zadusznego w Polsce*, s. 316.

²¹ WILHELM DURAND, *Rational ou manuel des divins offices* VII, 35, 2. Tł. M. Charles Barthélemy, t. 5, Paris: L. Vivès 1854, s. 96.

²² „Item in anniversario animarum, quod est in cristino omnium Sanctorum, non fit consistorium”. *Ordo XIV*. PL 78, 1227.

²³ M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica*, s. 398-399; por. A. LABUDDA, *Dzień Zaduszny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, Lublin: TN KUL 1983, kol. 594.

następny, czyli na 3 listopada²⁴. Formularz pierwszej Mszy *In Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum* jest taki sam jak w Mszale z 1570 r.²⁵ Druga Msza ma formularz zaczerpnięty z rocznicy śmierci (*In Anniversario Defunctorum*), z wyjątkiem kolekty, sekrety i modlitwy po Komunii. Formularz trzeciej Mszy jest taki sam jak codziennej Mszy za zmarłych (*In Missis quotidianis Defunctorum*), z wyjątkiem wspomnianych wyżej trzech modlitw²⁶. Każdy formularz ma jedno czytanie i Ewangelię. Jedna Msza może być ofiarowana w intencji podanej przez wiernych lub własnej, inna – za wszystkich zmarłych i jeszcze inna w intencjach papieża. Zwyczaj sprawowania trzech Mszy nie jest traktowany jako obowiązek²⁷.

Rubryki Mszału Pawła VI z 1970 r. wskazują, że gdy 2 listopada przypadnie niedziela, wówczas bierze się formularz mszalny ze Wspomnienia wszystkich wiernych zmarłych²⁸. Nastąpiła tu zatem ważna zmiana w stosunku do mszału potrydenckiego. Inna znacząca zmiana dotyczy ilości czytań.

2. DOBÓR CZYTANÍ

W okresie przed wydaniem Mszału przez Piusa V nie można mówić o ujednoczonych w całym Kościele czytaniach na Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych. Wystarczy spojrzeć na księgi mszalne używane w Polsce przed 1570 r., by zauważyć w tej materii znaczące różnicowanie. Księgi te przewidują na Dzień Zaduszny dwa formularze: *Requiem* i *Si enim credimus*²⁹. Czyta się jedną lekcję i Ewangelię. W formularzu *Requiem* w kodeksach polskich można wyszczególnić siedem perykop stanowiących lekcję: 1 Tes 4,13-18; 2 Mch 12,43-46; 1 Kor 15,20-23; Iz 58,10-11; 1 Kor 15,51-57; 1 Kor 15, 49-57; Ap 14,13³⁰. W drugim formularzu jest sześć tych samych perykop, co w formularzu *Requiem*; pominięto perykopę 1 Kor

²⁴ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum s. Pii V Pontificis Maximi jussu editum, aliorum Pontificum cura recognitum, a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum*. Romae–Tornaci–Parisiis 1950, s. 726.

²⁵ Por. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum s. Pii V Pontificis Maximi jussu editum Clementis VIII. et Urbani VIII. auctoritate recognitum*, Editio Ratisbonensis duodecima, Ratisbonae 1878, s. [76]-[77].

²⁶ Tamże, s. [79]-[82].

²⁷ B. NADOLSKI, *Leksykon liturgii*, Poznań: Pallottinum 2006, s. 1700.

²⁸ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970, s. 635.

²⁹ A. LABUDDA, *Liturgia Dnia Zadusznego w Polsce*, s. 328.

³⁰ Por. tamże, s. 329.

15,20-23³¹. Pośród czytań stanowiących Ewangelię w pierwszym formularzu występuje pięć następujących perykop: J 11,21-27; J 5,25-29; J 6,37-40; J 6,54-55; J 6,51-55³². W formularzu *Si enim credimus* korzystano tylko z trzech perykop Ewangelii według św. Jana (11,21-27; 5,25-29; 6,37-40)³³. Najczęściej w obydwu formularzach lekcję stanowi tekst z 1 Tes 4,13-18, natomiast w formularzu *Requiem* najczęściej spotykaną Ewangelią jest perykopa J 6,37-40, a w formularzu *Si enim credimus* J 11,21-27³⁴.

W *Missale Romanum* z 1570 r. już nie istnieje dowolność doboru perykop. W formularzu Wspomnienia wszystkich wiernych zmarłych lekcję stanowi 1 Kor 15,51-57, a Ewangelię J 5,25-29. We Mszy na rocznicę śmierci czyta się 2 Mch 12,43-46 i J 6,37-40. Z kolei w codziennej Mszy za zmarłych korzysta się z Ap 14,13 i J 6,51-55³⁵. Dwa ostatnie zestawy czytań zostały złączone po 1915 r. kolejno z drugą i trzecią Mszą omawianego wspomnienia.

Reforma po Soborze Watykańskim II przyczyniła się do wprowadzenia w doborze czytań mszalnych wielu bardzo ważnych zmian. W typicznym wydaniu *Lectionarium* zanotowano, że 2 listopada, we Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych, czytania bierze się spośród tych, które proponowane są w mszach za zmarłych³⁶. W tym dniu podczas każdej z trzech Mszy występują dwie lekcje i Ewangelia. W Lekcjonarzu łacińskim dla pierwszego czytania przeznaczono siedem perykop ze Starego Testamentu i cztery z Nowego Testamentu; drugie czytanie to piętnaście perykop z Nowego Testamentu, dla Ewangelii zaś przewidziano osiemnaście perykop (nie ma czytania z Ewangelii według św. Marka)³⁷. Zamieszczono jeszcze czytania na pogrzeb dzieci: są tu proponowane cztery perykopy dla pierwszego czytania, pięć dla drugich czytań i cztery z Ewangelii. Ponadto są dwa czytania i dwie Ewangelie na pogrzeb dziecka nieochrzczonego³⁸. Pięć perykop przeznaczonych na pogrzeb dzieci występuje już wcześniej w zestawie czytań na

³¹ Tamże, s. 339.

³² Tamże, s. 330.

³³ Tamże, s. 340.

³⁴ Tamże, s. 344.

³⁵ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum* [...], Editio Ratisbonensis duodecima, s. [76]-[77] i [79]-[82].

³⁶ „Die 2 novembris. In commemoratione omnium fidelium defunctorum, Lectiones sumuntur ex iis pro defunctis proponuntur, p. 889”. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum. Lectionarium III Pro Missis de Sanctis, ritualibus, ad diversa, votivis et defunctorum*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972, s. 201.

³⁷ Tamże, s. 889-931.

³⁸ Tamże, s. 932-945.

pogrzeb dorosłych. Duża liczba czytań związanych z pogrzebem i dowolność ich doboru na Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych stała się powodem znacznego zróżnicowania w lekcjonarzach różnojęzycznych.

W celebracji wspomnienia w języku włoskim podano perykopy wszystkich czytań dla trzech Mszy³⁹:

I. Hi 19,1.23-27; Rz 5,5-11; J 6,37-40

II. Iz 26,6.7-9; Rz 8,14-23; Mt 25,31-46

III. Mdr 3,1-9; Ap 21,1-5.6b-7; Mt 5,1-12

W języku francuskim w dwóch różnych mszałach dobór czytań jest zróżnicowany. W mszale przedstawionym przez Pierre'a Jounela podane są konkretne czytania tylko dla pierwszej Mszy: Iz 25,6-9; 1 Kor 15,51-57; J 6,51-58. Inne czytania należy wybierać z Mszy za zmarłych⁴⁰. Mszał wydany kilka lat wcześniej przedstawia wszystkie czytania dla trzech Mszy⁴¹:

I. Iz 25,6-10a; Ap 21,1-5a.6b-7; Mk 15,33-46

II. Mdr 3,1-6.9; Rz 8,31b-35.37-39; Łk 24,13-26

III. Mdr 4,7-15; 1 Tm 4,13-18; J 11,17-27

W języku hiszpańskim na 2 listopada podano następujące czytania dla trzech Mszy⁴²:

I. Mdr 3,1-9; 1 J 3,14-16; Mt 25,31-46

II. Iz 25,6.7-9; 1 Tes 4,13-14.17-18; J 6,51-58

III. 2 Mch 12,43-46; 1 Kor 15,20-24.25-28; Łk 23,44-46.50.52-53; 24,1-6

Lekcjonarz zatwierdzony przez Konferencję Katolickich Biskupów Stanów Zjednoczonych proponuje czytania dla jednej Mszy⁴³: Mdr 3,1-9; Rz 5,5-11 lub Rz 6,3-9; J 6,37-40. Natomiast w Lekcjonarzu zatwierdzonym przez Konferencję Katolickich Biskupów Kanady wzięto pod uwagę możliwość przypadania 2 listopada w niedzielę i przydzielono czytania dla trzech lat (A, B i C)⁴⁴:

³⁹ *Messalino quotidiano dell'assemblea. Tempo ordinario settimane 8-34*, t. II, Bologna: EDB 1991, s. 1546-1562; zob. również *Messalino quotidiano domenicale-festivo e feriale*, Milano: San Paolo 1996, s. 2191-2203.

⁴⁰ *Missel de semaine, présenté par Pierre Jounel*, Texte liturgique officiel, Tournai: Desclée 1983, s. 1895-1897.

⁴¹ *Missel dominical de l'assemblée*, Paris: Brepols 1975, s. 1289-1299.

⁴² *Misal Noviembre del 2016*, <http://laverdadcatolica.org/MisalNoviembre2016.htm> (dostęp 23.12.2016).

⁴³ UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Lectionary for Mass for Use in the United States*, Second typical edition 2016, t. I, s. 668, <http://www.usccb.org/bible/readings/110216.cfm> (dostęp 27.12.2016).

⁴⁴ CANADIAN CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Roman Missal. Revised by decree of the second Vatican Council and published by authority of Pope Paul VI. Lectionary Sundays and Solemnities*, t. I, Ottawa 1992, s. 832-844.

A. Lm 3,17-26; 1 Kor 15,51-57; Mt 11,25-30 lub J 12,23-26

B. Iz 25,6-9; 1 Kor 15,12-26; Mk 8,27-35 lub J 1,1-5.9-14

C. Ez 37,1.4-6.12-14; 1 P 1,3-9; Łk 7,11-17 lub J 20,11-18

Lekcjonarz w języku niemieckim zawiera konkretne czytania tylko dla pierwszej Mszy: 2 Mch 12,43-45; Rz 8,31b-35.37-39; J 14,1-6. Dla dwóch następnych Mszy dobiera się czytania spośród przeznaczonych na Msze za zmarłych⁴⁵.

Pozostaje jeszcze ukazać perykopy w języku polskim, które zostały ustalone dla trzech Mszy⁴⁶:

I. Hi 19,1.23-27a; 1 Kor 15,20-24a.25-28; Łk 23,44-46.50.52-53; 24,1-6a

II. Dn 12,1-3; Rz 6,3-9; J 11,32-45

III. Mdr 3,1-6.9; 2 Kor 4,14-5,1; J 14,1-6

Porównując zestaw czytań w języku polskim z podanymi zestawami w innych językach, można zauważyć znaczące różnice. Czytanie z Księgi Hioba pojawia się jeszcze w języku włoskim. Perykopa z Pierwszego Listu do Koryntian i fragment z Ewangelii według św. Łukasza jest w Lekcjonarzu hiszpańskim. Trzy czytania drugiej Mszy w języku polskim nie mają swoich odpowiedników w podanych wyżej zestawach obcojęzycznych. Perykopa z Księgi Mądrości, przeznaczona dla trzeciej Mszy, znajduje się jeszcze w Lekcjonarzu włoskim, natomiast w zestawie hiszpańskim i Stanów Zjednoczonych jest ona nieco obszerniejsza. Perykopa z Drugiego Listu do Koryntian występuje jedynie w języku polskim, a z Ewangelii według św. Jana jest także w Lekcjonarzu języka niemieckiego. Ponadto zestaw czytań w języku polskim nie pokrywa się z żadną perykopą Wspomnienia z Lekcjonarza Piusa V.

Biorąc pod uwagę wszystkie czytania przeznaczone na Msze za zmarłych, można zauważyć, że ich tematem jest idea nieśmiertelności i przekonanie, że śmierć nie jest końcem ludzkiej egzystencji, ale początkiem nowego życia w Bogu i z Bogiem. Myśl ta przewija się niemal przez wszystkie czytania, zarówno ze Starego, jak i Nowego Testamentu⁴⁷. W czytaniach nowotestamentalnych szeroko rozwiniętym tematem jest tajemnica paschalna i udział

⁴⁵ *Der grosse Wochentags – Schott*, t. 2: 14. bis 34. Woche im Jahreskreis. *Originaltexte der authentischen deutschen Ausgabe des Messbuchs und des Lektionars*, Freiburg–Basel–Wien: Herder 1976, s. 1676-1685.

⁴⁶ *Lekcjonarz mszalny*, t. IV: *Czytania w Mszach o świętych*, Wydanie drugie poprawione, Poznań: Pallottinum 2004, s. 383-392.

⁴⁷ Por. J. KUDASIEWICZ, *Słowo Boże w nowych obrzędach pogrzebu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27 (1974), s. 46; K. KONECKI, *Teologia liturgii Mszy za zmarłych*, w: *Mszal księgą życia chrześcijańskiego*, red. B. Nadolski, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1986, s. 229.

w niej wiernych przez chrzest⁴⁸. Myśl o Zmartwychwstaniu Chrystusa i powszechnym zmartwychwstaniu, wyrażona w wielu czytaniach, niesie z sobą nadzieję, umacnia wiarę w życie wieczne i pobudza do kierowania się w życiu miłością⁴⁹. Z perykop Starego i Nowego Testamentu przeznaczonych na czytania we Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych w polskim Lekcjonarzu wyłaniają się trzy główne tematy: śmierć, powstanie z martwych i życie wieczne.

3. PODSUMOWANIE

Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych, należące od wieków do ważniejszych obchodów roku liturgicznego, zajmuje dzisiaj w tabeli pierwszeństwa dni liturgicznych wysokie miejsce – na równi z uroczystościami Pańskimi, Najświętszej Maryi Panny oraz Świętych umieszczonych w kalendarzu ogólnym. W tym dniu każdy kapłan może sprawować trzy Msze, które w sumie mają dziewięć czytań. W niektórych krajach dobiera się dowolne czytania z Mszy za zmarłych, w innych zaś krajach, np. w Polsce, wyznaczone są konkretne perykopy. Treść czytań skupiona jest najczęściej na istotnych elementach dotyczących egzystencji człowieka i jego relacji do Boga. Podkreślają znaczenie wiary, ufności i wierności Bogu. Głosząc tajemnicę paschalną, przyczyniają się do umocnienia wiary w życie po śmierci i do pogłębienia pragnienia zjednoczenia z Bogiem. Pobudzają również do unikania grzechów i aktywniejszego zaangażowania się w zdobywanie nieba dla siebie i innych ludzi.

BIBLIOGRAFIA

AMALARIUS METENSIS: *De ecclesiasticis officiis*. PL 105, 815-1340. Pol.: AMALARIUSZ Z METZU, *Święte obrzędy Kościoła*, przekład zbiorowy pod red. Tadeusza Gaci, (Dzieła I), Lublin: TN KUL 2016.

BENEDYKT XVI: *Adhortacja apostolska Verbum Domini*. Rzym 2010.

CANADIAN CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS: *The Roman Missal*. Revised by decree of the second Vatican Council and published by authority of Pope Paul VI. *Lectionary Sundays and Solemnities*, t. I, Ottawa 1992.

⁴⁸ Tamże, s. 231.

⁴⁹ Por. J. DECYK, *Ludzki i Boży wymiar śmierci w świetle kultu zmarłych. Studium liturgiczne*, Warszawa: UKSW 2000, s. 102-118.

- CANDIDUS FULDENDIS: Vita S. Eigilis. PL 105, 383-402.
- DECYK Jan: Ludzki i Boży wymiar śmierci w świetle kultu zmarłych. Studium liturgiczne. Warszawa: UKSW, 2000.
- DECYK Jan: Rzeczywistość eschatyczna człowieka według modlitw za zmarłych Mszału rzymskiego Pawła VI. Studium liturgiczno-teologiczne, Warszawa: Wydawnictwo ATK 1995.
- Der grosse Wochentags – Schott, t. 2: 14. bis 34. Woche im Jahreskreis. Originaltexte der authentischen deutschen Ausgabe des Messbuchs und des Lektionars. Freiburg-Basel-Wien 1976.
- ISIDORUS HISPALENSIS: Regula monachorum. PL 83, 867-894.
- JOTSALDUS: Vita S. Odilonis. PL 142, 895-940.
- KONECKI Krzysztof: Teologia liturgii Mszy za zmarłych, w: Mszał księgą życia chrześcijańskiego, red. Bugusław Nadolski, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1986, s. 207-234.
- Konstytucje apostołskie, tł. Stanisław Kalinkowski, w: Synody i Kolekcje Praw, t. II, oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, (Źródła Myśli Teologicznej 42), Kraków: Wydawnictwo WAM 2007.
- KUDASIEWICZ Józef: Słowo Boże w nowych obrzędach pogrzebu, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27 (1974), s. 41-53.
- LABUDDA Alfons: Dzień Zaduszny, w: Encyklopedia katolicka, t. 4, Lublin: TN KUL 1983, kol. 594-595.
- LABUDDA Alfons: Liturgia Dnia Zadusznego w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631) w świetle ksiąg liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne, w: Studia z dziejów liturgii w Polsce, red. Marian Rechowicz, Waclaw Schenk, Lublin: TN KUL 1973, s. 301-385.
- LABUDDA Alfons: Msza za zmarłych, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27 (1974), s. 29-41.
- LECLERCQ Henri: Défunts, w: Dictionnaire d’archéologie chrétienne et de liturgie, t. 4, Paris: Librairie Letouzey et Ane 1920, kol. 428-456.
- LECLERCQ Henri: Toussaint et Trépassés, w: Dictionnaire d’archéologie chrétienne et de liturgie, t. 15, Paris: Librairie Letouzey et Ane 1950, kol. 2677-2681.
- Lekejonarz mszalny, t. I: Okres Adwentu i okres Narodzenia Pańskiego, Poznań: Pallottinum 2015.
- Lekejonarz mszalny, t. IV: Czytania w Mszach o świętych, Poznań: Pallottinum 2004.
- Messalino quotidiano domenicale-festivo e feriale, Milano: San Paolo 1996.
- Messalino quotidiano dell’assemblea. Tempo ordinario settimanale 8-34, t. II, Bologna: EDB 1991.
- Misal Noviembre del 2016. <http://laverdadcatolica.org/MisalNoviembre2016.htm> (dostęp 23.12.2016).
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum s. Pii V Pontificis Maximi jussu editum, aliorum Pontificum cura recognitum, a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum, Romae–Tornaci–Parisiis 1950.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum s. Pii V Pontificis Maximi jussu editum Clementis VIII. et Urbani VIII. auctoritate recognitum, Editio Ratisbonensis duodecima, Ratisbonae 1878.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum. Lectionarium III Pro Missis de Sanctis, ritualibus, ad diversa, votivis et defunctorum, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.
- Missel de semaine, présenté par Pierre Jounel, Texte liturgique officiel, Tournai: Desclée 1983.
- Missel dominical de l’assemblée, Paris: Brepols 1975.
- NADOLSKI Bogusław: Leksykon liturgii, Poznań: Pallottinum 2006.
- Ordo XIV. PL 78, 1121-1274.
- PETRUS DAMIANI: Vita S. Odilonis. PL 144, 925-944.

- RIGHETTI Mario: Manuale di storia liturgica. L'anno liturgico. Il breviario. T. 2. Milano: Ancora 1955.
- UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS: Lectionary for Mass for Use in the United States. Second typical edition 2016, t. I, s. 668, <http://www.usccb.org/bible/readings/110216.cfm> (dostęp 27.12.2016).
- WILHELM DURAND: Rational ou manuel des divins offices, tł. M. Charles Barthélemy, t. 5. Paris: L. Vivès 1854.

WSPOMNIENIE WSZYSTKICH WIERNYCH ZMARŁYCH I DOBÓR CZYTAŃ MSZALNYCH

Streszczenie

Modlitwy za zmarłych rozpowszechniły się w Kościele w okresie patrystycznym i łączyły się z Eucharystią sprawowaną w określone dni. Najstarsze formularze mszalne związane ze zmarłymi pochodzą z V wieku. Natomiast znacznie później, bo pod koniec X lub na początku XI wieku, zaczęto celebrować oficjum i Eucharystię za wszystkich wiernych zmarłych. Dniem celebracji stał się 2 listopada, i najpierw miało to miejsce w benedyktyńskim opactwie w Cluny. Przed Soborem Trydenckim we Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych można było wybierać perykopy spośród kilku proponowanych. W Mszałe Piusa V z 1570 roku są już ustalone stałe czytania. Od 1915 roku każdy kapłan może w tym dniu sprawować trzy Msze Święte. Lekcjonarz łaciński wydany po Soborze Watykańskim II proponuje dobrać czytania spośród ponad czterdziestu perykop przeznaczonych dla Mszy za zmarłych. W Lekcjonarzu języka polskiego podano dziewięć stałych czytań dla trzech Mszy. W innych krajach istnieją duże różnice w doborze czytań. Tematem głównym czytań jest misterium paschalne, które obejmuje śmierć, zmartwychwstanie i życie wieczne Chrystusa i wszystkich wiernych.

Słowa kluczowe: Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych; lekcjonarz; czytania mszalne; misterium paschalne; rok liturgiczny.